

MASOVNA UBISTVA U ŠKOLAMA

Jelena Nikolov, Doktorand, Saradnik u nastavi, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu²⁸¹

Apstrakt: Masovna ubistva su postala učestala tokom godina i dramatično su porasla od 1966. godine. Masovno ubistvo se definiše kao krivično delo ubistva četiri ili više osoba, isključujući učinioca(e), u okviru jednog događaja, na jednoj lokaciji. Masovna ubistva u školi uključuju učenike ili bivši učenike škole, koji biraju žrtve nasumično ili simbolično. Iako čine mali deo stope ubistva u svetu, masovna ubistva iz vatrenog oružja u školama učinjena od strane dece ili maloletnika imaju značajan uticaj na društvo, dobijaju široku medijsku pažnju i izazivaju kolektivni strah. Istraživanje pruža analizu karakteristika učinioca, škole i vatrenog oružja masovnih ubistva u školama. U radu se koristi analiza i sinteza teorijskih i empirijskih nalaza. Za potrebe uvida u relevantne naučne izvore korišćena je pretraga elektronskih bibliografskih baza: KOBSON, Google Scholar, ResearchGate. Pronađene su karakteristike učinioca koje se pojavljuju kao rizični faktori. Rezultati sugerišu da su karakteristike škole i incidenta značajno povezane sa ozbiljnošću pucanja u školi. Procena pretnji masovnih ubistva u školi vatrenim oružjem treba da obuhvati istoriju zlostavljanja životinja, nasilje u porodici gde potencijalni učinilac može biti žrtva, učinilac ili posmatrač i dijagnostiku poremećaja tokom detinjstva. Ovakva celokupna procena može biti deo preventivnih aktivnosti koju bi trebalo da sprovode stručnjaci mentalnog zdravlja.

Ključne reči: masovna ubistva, škola, karakteristike učinioca, nasilje

UVOD

Prošle su tri decenije kako su različite nauke počele da istražuju masovna ubistva, obrasce i karakteristike učinioca i žrtava. Brojne studije su ispitivale karakteristike pucanja u školi, uključujući mentalno zdravlje učinioca, istoriju zlostavljanja ili disciplinske probleme, porodični status i nivo društvene povezanosti sa školom (Winch et al., 2024). U SAD su masovna ubistva iz vatrenog oružja, koja se obično nazivaju masovna pucnjava, postala rasprostranjenija, sa većim brojem žrtava, od 2000. godine, a posebno od 2010. godine (Follman et al., 2019; Peterson & Densley, 2019). Za samo tri godine, od 2013. do 2015. godine, u SAD su bile 154 pucnjave u školama, sa tendencijom rasta za svaku od godina (Kalesan et al., 2016). Iako masovna ubistva iz vatrenog oružja čine samo mali deo ubistava koja se godišnje počine u SAD ili širom sveta (Curtin & Mathews, 2016) ona vrše nesrazmerno snažan uticaj na društvo, izazivajući kolektivni strah. Masovna ubistva u školama privlače pažnju medijima i široj javnosti. Neetičko medijsko izveštavanje produbljuje pogrešne pretpostavke o učiniocima i održava stereotipe (Ioannou et al., 2015). Traumatski i drugi efekti na mentalno zdravlje se protežu na porodice učenika, školsko osoblje i zajednicu u celini (Kalesan et al., 2016).

Holmes i Holmes (Homes & Holmes, 1998) definišu masovno ubistvo u odnosu na broj ubijenih žrtava, lokaciju i vreme ubistava. Iako najviše definicija podrazumeva da se masovna ubistva obično dešavaju u jednom trenutku, takođe se mogu pronaći incidenti koji se dešavaju u različito vreme, u razmaku od nekoliko minuta ili sati, i na različitim lokacijama, koji bi se uključili u definiciju masovnih ubistava (Homes & Holmes, 1998). Masovna ubistva su generalno ograničena na napade koji su se desili u periodu od 24 sata ili na pojedinačni događaj (Aitken et al., 2008). Vreme izvršenih ubistava pravi razliku između masovnih i drugih ubistava, naročito serijskih, u kojima se ubija niz žrtava, jedna po jedna, u periodu od nedelja, meseci, godina ili čak decenija (Fox & Levin, 2003).

²⁸¹ jelenanikolov01@gmail.com

Neke definicije pod masovnim ubistvima u školama uključuju povredene i preživjele (Colman, 2023). U najvećem broju slučajeva masovna ubistva u školama počinjena su od strane dečaka, koji deluju samostalno (Vossekuil et al., 2002). Veliki broj učinilaca je od 11 do 19 godina (Kalesan et al., 2016). Najveći broj napadača su bili učenici škole u trenutku napada (Vossekuil et al., 2002). Naš predmet rada jesu masovna ubistva u školama počinjena od strane dece ili maloletnika iz vatrenog oružja. Prestupnička i delinkventna ponašanja koja učine deca se ne označavaju kao krivična dela, niti oni kao učiniooci, ali kako ovaj rad obuhvata i maloletne učinioce krivičnih dela, koristimo termin učiniooci krivičnog dela.

“People do not switch instantly from nonviolence to violence. . . . Instead, the path toward violence is an evolutionary one, with signposts along the way.”
Mary Ellen O’Toole

KARAKTERISTIKE UČINIOCA

Istraživanja uticaja bioloških faktora na nasilno ponašanje objašnjavaju da se agresivna i nasilna ponašanja javljaju kao rezultat problematičnih trudnoća, teških porođaja, nedostatka kiseonika i drugih medicinskih komplikacija na porođaju (Raine, 2013). U okviru bioloških faktora uključujemo i urođene defekte, bolesti, kao i faktore vezane za izgled kao što su gojaznost, akne, neobičan izgled lica ili visinu osobe (Langman, 2015, 2018). Komplikacije pri porođaju, u kombinaciji sa majčnim odbacivanjem deteta u prvoj godini života, povezuju se sa nasilnim krivičnim delima (Glenn & Raine, 2013). Konzumacija nikotina kod majke i konzumacija alkohola tokom trudnoće su takođe faktori koji mogu da predisponiraju nasilnom ponašanju u odraslom dobu (Glenn & Raine, 2013). Nedavno su se istraživanja fokusirala na identifikaciju specifičnih gena koji predstavljaju rizik za antisocijalno ponašanje. Identifikovano je nekoliko genetskih varijanti koje postepeno povećavaju rizik za antisocijalno ponašanje, ali ostaje zaključak da okruženje može diktirati kako se geni funkcionalno aktiviraju (Glenn & Raine, 2013).

Istraživanja masovnih ubistava u školama počinjena iz vatrenog oružja, koja su se dogodila u periodu od 1974. do 2008. godine, pokazuju da su mentalna bolest, depresija ili suicidalne tendencije prisutne kod 90% učinilaca (Newman et al., 2004; Newman & Fox, 2009). Istraživanja pokazuju da su problemi mentalnog zdravlja bili prisutni kod masovnih ubica (Stone, 2015; Silver et al., 2018). Dijagnoze depresije i šizofrenije se pronalaze među masovnim ubicama (Gerard et al., 2016; Peterson & Densley, 2019). Iako je prevalencija psihotičnih simptoma u anamnezi kod masovnih ubica mnogo veća od one u opštoj populaciji, niža je među onima koji su koristili vatreno oružje od onih koji su koristili druga sredstva (Brucato et al., 2022). U tumačenju veze psiholoških faktora, mentalnih bolesti i masovnih ubistava u školama moramo biti oprezni, jer velika većina ljudi koja se bori sa mentalnom bolešću retko čini krivična dela velikih razmera (Metzl & MacLeish, 2013; Halle et al., 2020; Stevanović i Igrački, 2016). Ovde se mora napraviti razlika između onih koji imaju mentalno oboljenje i poremećaj strukture ličnosti, jer se stope učinjenih ubistava kod jednih i drugih razlikuju (Stevanović i Igrački, 2016). Ipak, moguće je da u značajnom broju slučajeva, masovne ubice imaju mentalnu bolest koja nikada nije zvanično dijagnostifikovana zbog društvene stigme, što je naročito prisutno kod mladih muškaraca, ili možda jer nisu ispoljili simptome u trenutka dijagnostifikovanja (Lankford & Cowan, 2021). Učiniooci uglavnom nemaju dokumentovanu istoriju lečenja mentalnih poremećaja (Bushman et al., 2016). U donošenju zaključaka o povezanosti moramo biti pažljivi, jer korelacija ne znači i kauzalnost. Isto tako, uverenje da je mentalna bolest “krivac” za masovno ubistvo počinjeno iz vatrenog oružja može doprineti stigmatizaciji osoba sa problemima mentalnog zdravlja. Nasilne opsesije, koje se odnose na svako nasilno ponašanje, opsesije ili jake interese za nasilne subjekte, bile su prisutne kod svih učinilaca masovnih pucnjava u školama u istraživanju Vitca i Farija (Vitz & Faria, 2022). Izraženo neprijateljstvo prema društvu ili ljudima uopšte je bilo prisutno kod 65% učinilaca, dok pretnje ili komentari upućene drugoj osobi o pucnjavi ili ubistvu neposredno pre napada je bilo prisutno kod 85% učinilaca (Vitz & Faria, 2022). Prisustvo ritualnih obeležja u pripremi i u samom napadu je bilo prisutno kod 65% učinilaca (Vitz & Faria, 2022). Značajan uzrok nasilničkog ponašanja se može pronaći u krizi identiteta (Stevanović i Igrački, 2016). Pored ovoga, masovno ubistvo u školi se koristi kao način potvrđivanja muškosti, jer većina zapadne kulture

povezuje nasilje sa muškošću (Kimmel & Mahler, 2003; Newman et al., 2004). Jedan od motiva masovnog ubistva iz vatrenog oružja pronalazi se u traženju slave i glorifikacije počinjenog dela (Lankford, 2016; Lankford & Hakim, 2011). Ubistvo velikog broja ljudi na jednom mestu se objašnjava željom za postizanjem efekta divljenja i slave (Newman et al., 2004). Za 61% proučavanih učinilaca osveta je bila razlog za napad, 81% učinilaca je imalo neku vrstu pritužbe u vreme napada, a 66% je ispričalo drugim ljudima o pritužbi pre napada (Vossekuil et al., 2002). Dodatni, ali ređi motivi napadača, bili su pokušaj rešavanja problema (34%), samoubistvo ili očaj (27%) i pokušaj pažnje ili prepoznavanja (24%) (Vossekuil et al., 2002). Suicidalne ideje su još jedna karakteristika identifikovana u mnogim studijama (Verlinden et al., 2000; Langman, 2009), a malo manje od polovine učinilaca (43%) počine samoubistvo nakon masovnog ubistva (Bushman et al., 2016).

Porodica ima važnu ulogu, jer može povećati ili smanjiti rizik od nasilja među mladima. Učinioci dolaze iz različitih porodičnih situacija, od potpunih porodica do smeštaja u hraniteljsku porodicu (Vossekuil et al., 2002). Utvrđeni faktori rizika za nasilje među mladima su grub način vaspitanja, nasilje među roditeljima, zlostavljanje i zanemarivanje dece, nedоследna disciplina i loš nadzor od strane roditelja dece koja pokazuju rane znake agresije (Dodge et al., 2008; Loeber & Farrington, 1998, 2012; Lösel & Farrington, 2012). Hapšenje zbog nasilja u porodici trebalo bi da izazove istragu kako bi se procenili drugi oblici nasilnog ponašanja u kojima je nasilnik učestvovao, uključujući silovanje svog partnera, zlostavljanje dece u kući, kao i zlostavljanje životinja u kući (Johnson, 2019). Sociopatiju i psihopatiju takođe treba proceniti za sve nasilne prestupnike zbog ozbiljnih implikacija na intervencije i lečenje, kao i zbog rizika od ponovnog nasilnog prestupa (Johnson, 2019).

Garbarino i saradnici su procenili profil učinioca na osnovu porodične situacije. Učinioci koji spadaju pod psihopatski i psihotični poremećaj uglavnom potiču iz stabilnih, netaknutih porodica, dok tzv. traumatizovani napadači dolaze iz teško disfunkcionalnih domova (Garbarino, 1999). Porodice traumatizovanih učinilaca su prepoznatljive po zloupotrebi supstanci i kriminalnom ponašanju roditelja, kao i po nasilju u porodici i fizičkom zlostavljanju dece (Garbarino, 1999). U nekim slučajevima, učinioce seksualno zlostavlja neko u porodici, u komšiluku ili u hraniteljskom domu (Garbarino, 1999). Odrastanje u nasilnom, nefunkcionalnom domu može dramatično povećati rizik od nasilja (Garbarino, 1999).

Negativne društvene interakcije sa nastavnicima, kolegama studentima ili disciplinske mere, kao što su suspendovanje ili isključenje (Lankford, 2015; Mullen, 2004; Newman et al., 2004; Vossekuil et al., 2002) su povezane sa verovanjem učinilaca da su bili potcenjeni, nepoštovani ili maltretirani (Langman, 2015; Lankford, 2015; Mullen, 2004; Newman et al. 2004; Newman & Fox, 2009). Pucnjave u školi mogu biti izazvane stvarnim ili zamišljenim odbacivanjem (na primer, prekid romantične veze) (Leary et al., 2003). Leri i saradnici (Leary et al., 2003) predlažu tri oblika odbacivanja koji mogu izazvati agresivne i nasilne aktivnosti u školama: zadirkivanje, totalno isključenje iz društvene grupe i odbijanje od strane romantičnog partnera. Drugi istraživači podržavaju ideju da može doći do povećanja agresije kroz hostile posmatranje sveta (Guerra et al. 2003). Gerard i saradnici (Gerard et al., 2016) su otkrili da je 50% od 28 prestupnika u njihovom uzorku doživelo neki oblik odbacivanja od strane institucije ili pojedinca. U nekim slučajevima, percepcija prestupnika da su bili nedovoljno cenjeni ili maltretirani može biti zasnovana na nečem stvarnom, ali u mnogim slučajevima njihova percepcija je verovatno iskrivljena depresijom, paranojom, šizofrenijom ili narcizmom (Langman, 2015; Lankford & Hakim, 2011; Newman et al. 2004; Newman & Fox, 2009). Socijalno isključenje od strane vršnjaka je pronađeno među muškim učiniocima masovnih ubistava u školama (Bushman et al., 2016), a manje od polovine učinilaca (43%) se smatra usamljenicima (Gerard et al., 2016). Na uzorku od 40 prestupnika masovne pucnjave u školama, 20% je u nekom trenutku suspendovano ili izbačeno iz škole (Ioannou et al., 2015). Lankford (Lankford, 2013) je otkrio da 88% masovnih ubica u školi je imalo probleme u vezi sa školom, a često je postojao krizni događaj, na primer disciplinska mera, koji je doprineo odluci učinioca da napadne i puca. Suprotno, druge studije ne pronalaze istoriju disciplinskih prestupa među školskim masovnim ubicama (Bushman et al., 2016). Većina napadača nije pokazala nikakvu značajnu promenu u akademskom učinku, obrascima prijateljstva, interesovanju za školu ili disciplinskim problemima pre napada (Vossekuil et al., 2002). Nijedan primer pozitivnih karakteristika, kao što su posedovanje aktivnog,

važnog cilja u sportu ili budućoj profesiji, aktivno učešće u prosocijalnim grupama u školi ili u prosocijalnim grupama u zajednici nije pronađen ni za jednog učinioca u uzorku od 20 prestupnika masovnih ubistava u školama (Vitz & Faria, 2022). Pronađen je nedostatak veština rešavanja socijalnih problema kod ovih prestupnika (Wike & Fraser, 2009).

KARAKTERISTIKE ŠKOLE I ŽRTAVA

Istraživanje u Sjedinjenim Američkim državama pokazuje da se najveći broj masovnih ubistava u školama događa u seoskim i prigradskim srednjim školama (Livingston et al, 2018; Langman & Straub, 2018), školama koje su bile većinom belci i škole u siromašnim oblastima (Livingston et al, 2018), dok druga istraživanja pronalaze najviše masovnih ubistava u osnovnim školama koje se nalaze u gradovima sa više od 1 miliona stanovnika (Kalesan et al., 2016). Pokazalo se da prisustvo školskog policijskog službenika ne umanjuje ozbiljnost pucnjave u školama (Livingston et al, 2018, 798). Škole koja ne reaguju na potrebe učenika, ne daju nagrade i priznanja po uspehu, već statusu, stvaraju društvenu dinamiku koja promovise nepoštovanje, maltretiranje i vršnjačko nasilje (Wike & Fraser, 2009). U skoro svim slučajevima masovnih ubistava u školama, učinioci nisu osećali povezanost sa svojim školama, nastavnicima ili vršnjacima (Wike & Fraser, 2009). Privrženost i povezanost sa školom i učenicima predviđa razvojne ishode. Privrženost školi i osećaj uložnosti u obrazovanje, rezultira većim akademskim uspehom i manjom učestalošću upotrebe supstanci, visokorizičnim seksualnim ponašanjem i nasiljem (Wike & Fraser, 2009). Veličina škole takođe može uticati na nivo povezanosti. Škole koje su veće po veličini suočavaju se sa posebnim izazovima u angažovanju učenika i održavanju klime koja podstiče privrženost i povezivanje (Wike & Fraser, 2009).

Voskvil i saradnici su pronašli da žrtve nisu nužno nasumične i da su pored njih povređene i druge osobe koje nisu bile planirane (Vossekuil et al., 2002). Ditz (Dietz, 1986) je primetio da je broj ubijenih žrtava proizvoljan, ali je važan tip žrtve, kao što je član porodice, učenik ili stranac. Pojedinci koji nisu identifikovani kao prvobitne žrtve su u 57% slučajeva bili studenti, a u 39% slučajeva administratori, nastavnici ili osoblje (Vossekuil et al., 2002). Učenici su izabrani kao žrtve u 41% slučajeva, a napadači su izabrali više od jedne žrtve pre napada u 44% incidenata (Vossekuil et al., 2002). Takođe je otkriveno da su se najteže pucnjave u školi dogodile kada su napadači imali 20 ili više godina (Livingston et al, 2018). Nije bilo razlika u težini školskih pucnjava na osnovu broja prisutnih napadača (Livingston et al, 2018). Umešanost podstrekača ili drugih osoba koji su uticali na učinioca postoji u nekim slučajevima, ali je samo u jednom slučaju podstrekač osuđen (Bushman et al., 2016).

ZAŠTO VATRENO ORUŽJE?

Uloga vatrenog oružja kao potencijalnog uzroka masovne pucnjave izgleda složena. Masovne ubice sa vatrenim oružjem su značajno češće u zemljama sa visokom stopom posedovanja vatrenog oružja kao što su Sjedinjene Američke države (Lankford, 2016; Lemieux, 2014). Generalno, izgleda da pristup vatrenom oružju povećava rizik ubistva i samoubistva (Anglemyer et al., 2014; Dahlberg et al., 2004; Wiebe, 2003; Wilson & Petersilia, 2002).

Većina napadača je imala pristup i koristila oružje pre napada, a 68% koristilo je vatreno oružje koje su nabavili iz svoje kuće ili kuće rođaka (Vossekuil et al., 2002). U jednom istraživanju, 63% učinioca su imali istoriju korišćenja oružja, koje su dobili od svojih roditelja (Newman & Fox, 2009). U istraživanju Vajk i Frazer svi učinioci pucnjave imali su slobodan pristup oružju (Wike & Fraser, 2009). Fascinacija oružjem je pronađena u 42.5% slučajeva (Ioannou et al., 2015), kao i fascinacija bombama i drugim eksplozivima (Wike & Fraser, 2009). Prisustvo vatrenog oružja u kući povećava verovatnoću samoubistva (Dahlberg et al., 2004).

Iako su puške ili sačmarice korišćene u <15% pucanja, njihova upotreba je bila snažno povezana sa povećanim stopama žrtava i smrtnih slučajeva (Livingston et al, 2018). Ovaj nalaz sugerise da ove vrste vatrenog oružja mogu omogućiti učiniocu da izazove više štete i žrtava tokom jednog napada (Livingston et al, 2018). S druge strane, malo je verovatno da samo posedovanje vatrenog

oružja može biti faktor da pojedinac poželi da počinu masovno ubistvo. U 47% slučajeva napad je trajao 15 minuta ili manje, od početka napada do trenutka kada je napadač prestao da puca, predao se ili je uhapšen, dok se u 27% slučajeva završio u roku od 5 minuta (Vossekuil et al., 2002). Većina pucnjava u školama nije zaustavljena intervencijom policije upravo zbog kratkog trajanja izvršenja dela (Bonanno et al., 2014). Pored toga, neki pojedinci koji žele da budu masovne ubice pokušavaju, ali ne uspevaju zbog nedostatka faktora, kao što su obuka ili pristup vatrenom oružju (Levin & Madfis, 2009).

PROCENA PRETNJI I NAČIN REAGOVANJA

Kada je krivično delo počinjeno veoma je važno imati racionalan i standardizovan metod procene i reagovanja. Masovno ubistvo se planira 1 ili 2 dana pre napada (Vossekuil et al., 2002), ali u većini slučajeva nedeljama, mesecima, pa čak i godinama tokom kojih počije interes za izvršenje masovnog ubistva (Lankford & Silver, 2020; Silver et al., 2018) i nije iznenađujuć, impulsivni čin (Vossekuil et al., 2002). Ovaj period planiranja nam ostavlja prostor za intervenisanje. Značajan procenat prestupnika, posebno mladih, razgovara o svojoj nameri sa jednim ili više prijatelja ili rođaka (Coleman, 2023). Čak i oni prestupnici koji ni sa kim ne razgovaraju često pokazuju ponašanje koje bi trebalo da izazove uzburanost (Coleman, 2023). Lankford i saradnici (Lankford et al. 2019) su pronašli da je 80% masovnih ubica otkrilo drugoj osobi antisocijalna razmišljanja i namere. Školski drugovi i nastavnici mogu da poseduju informacije o nasilnim tendencijama potencijalnog učinioca, kao i zdravstvene službe (Silver et al., 2018; Lankford et al., 2019). Znakovi upozorenja koje moramo prepoznati se „ne odnose (se) na odeću učenika, video igrice koje igraju, njihove muzičke preferencije ili druge aspekte njihovog životnog stila” (Langman, 2012, 5). Umesto toga, crvene zastavice su „svako ponašanje u vezi sa pripremom za napad“ (Langman, 2012, 1). Ipak, pronađeno je da 59% prestupnika pokazalo interesovanje za nasilne medije (filmove, video igrice, knjige ili sopstveno pisanje) (Vossekuil et al., 2002), i 35% su igrali nasilne video igrice i/ili gledali nasilne filmove pre pucnjave (Ioannou et al., 2015). Većina napadača nije ugrozila svoje mete direktno pre nego što su izvršili napad (Vossekuil et al., 2002).

Znakovi upozorenja su kada se potencijalni učinilac poveri nekome šta planira i priprema, fiksacija i identifikacija sa nasilnim uzorom, novi čin nasilja koji se ranije nije događao, nasilje iz očaja i direktno komunicirana pretnja gde potencijalni učinilac saopštava svoju nameru (Meloy & O'toole, 2011).

Kao odgovor na pucnjavu u školi, mnoge institucije reaguju pojačanim merama bezbednosti. Vidljive mere bezbednosti uključuju fizičke uređaje (kao što je korišćenje sigurnosnih kamera) i obučeno osoblje (školski čuvari) za sprečavanje nasilja u školi (Addington, 2009). Neke od mera mogu biti i ograničavanje pristupa školskoj zgradi korišćenjem identifikacionih kartica (osoblje i/ili učenici), zaključavanje ulaza u školu, uvođenje zahteva za prijavljivanje posetilaca, detekcija oružja putem detektora metala, nasumična provera školskih ormarića, nadzor učenika kroz sigurnosne kamere, uvođenje alarma i telefona za krizne situacije u učionicama (Addington, 2009). Ove mere stvaraju zabrinutost zbog kršenja prava na privatnost učenika u školi i uticaja bezbednosnih mera na građanske slobode učenika (Addington, 2009). Neke od ovih mera se mogu oceniti kao represivne, pa se postavlja pitanje njihove efikasnosti i efektivnosti, kao i to da li bi intervencije trebalo da se kreću u pravcu prevencije, represije ili oba?

Krajem prošlog veka stručnjaci su predložili strategiju procenu pretnji i sprečavanja nasilja i to identifikovanje pretnji učenika da počine nasilni čin, utvrđivanje ozbiljnosti pretnje, razvijanje planova za zaštitu potencijalnih žrtava, rešavanje problema koji je u osnovi pretnje (Coleman, 2023). Predlozi za procenu pretnji novijeg datuma stavljaju u fokus istoriju zlostavljanja životinja, nasilje u porodici gde potencijalni počinitelj može biti žrtva, prestupnik ili posmatrač i dijagnostiku poremećaja ponašanja tokom detinjstva (Coleman, 2023). Veća je verovatnoća da će odrasli koji su zlostavljali životinje kao deca biti nasilni prema ljudima od onih koji nikada nisu ispoljavali ovakvo ponašanje (Johnson, 2019). Ipak, neki autori smatraju da zlostavljanje životinja nije snažan signal i prediktor nasilnih ponašanja (Arluke et al., 2018). Važan je kontekst zlostavljanja životinja. Na primer, motiv

koji je pronađen u istraživanjima zlostavljanja životinja jeste želja za ubijanjem, kao i „prijatna osećanja proistekla iz zlostavljanja životinja“ (Alathari et al., 2021: 12). Pronađeno je da 43% učinilaca masovnih ubistava iz vatrenog oružja u školama imalo istoriju brutalnog zlostavljanja životinja (Johnson, 2019). Značajna je rana identifikacija i primena strategija prevencije i lečenja određenih ponašanja, kao što je okrutnost prema životinjama, koja može biti simptom mentalnog poremećaja (Kunz, 2019). Ako znamo da postoji mogućnost da roditelji ne vrše adekvatan nadzor, da nisu upućeni u to šta njihova deca rade, da iako saznaju da je njihovo dete ubilo životinju ne obrate se stručnjacima i nadležnima iz razloga straha da će njih okriviti, postavlja se pitanje kako stručnjaci da pristupe u takvoj situaciji? Za roditelje ili staratelje relevantna pitanja su: „Da li vaše dete ima kućne ljubimce?“ i „Da li je on/ona ikada namerno povredio kućnog ljubimca ili neku drugu životinju?“ (Coleman, 2023). Treba dodati i pitanja koja se tiču nasilja u porodici, na primer „Da li se ljudi mnogo svađaju kod kuće?“ „Da li je bilo fizičke agresije kod kuće?“ (Coleman, 2023). Ispitivanje nasilja treba proširiti pitanjima nasilja u drugim setinzima, ne samo kod kuće, kako bi se stvorila celokupna slika. Kako je 71% žrtava porodičnog nasilja izjavilo da je njihov nasilnik bio okrutan i prema njihovim ljubimcima (Vincent et al., 2019), treba obratiti pažnju na nasilje u porodici. Dijagnostika poremećaja ponašanja tokom detinjstva je treći faktor koji se uključuje u procenu pretnji. Agresija prema ljudima i životinjama je jedan od indikatora poremećaja ponašanja (Radulović, 2014). Pored toga, indikatori za postavljanje dijagnoze poremećaja ponašanja su i destrukcija imovine, neiskrenost, obmanjivanje i teže krađe i ozbiljno kršenje pravila (Radulović, 2014). Pored ovih indikatora, potrebno je da su ta ponašanja repetitivna i perzistentna i da se javljaju u periodu od najmanje 12 meseci (Radulović, 2014). Radulović i Radovanović (2007) pronalaze da je poremećaj u ponašanju najčešća dijagnoza u delinkventnoj populaciji. Dukanac (2013) ukazuje da će 30-50% dece sa ispoljenim poremećajem ponašanja kasnije ispunjavati kriterijume za dijagnozu antisocijalnog poremećaja ličnosti. Ovi brojevi su zabrinjavajući, jer skoro polovina ljudi sa antisocijalnim poremećajem ličnosti ima značajnu evidenciju o hapšenju, uključujući nasilje prema ljudima (Coleman, 2023).

Stvaranje pozitivne klime u školi može biti jedan od protektivnih faktora. Postizanje pozitivne klime u školi podrazumeva procenu emocionalne klime u školi, učenje o važnosti deljenja i slušanja o izazovima i problemima u školama, razvijanje i održavanje odnosa poverenja učenika sa najmanje jednom odraslom osobom u školi (Fein et al., 2002). Kada škole imaju pozitivnu klimu, učenici su u mogućnosti da otvoreno izraze svoju zabrinutost bez ikakvog straha od sankcija (Bonanno et al., 2014). U idealnoj, bezbednoj školskoj klimi, izazovi i problemi se rešavaju rano pre nego što postanu ozbiljni (Bonanno et al., 2014).

Sekvencijski model za masovna ubistva u školi

Levin i Madfis (Levin & Madfis, 2009) predložili su petostepeni sekvencijalni model da objasne šta bi moglo da navede učenike da počine masovno ubistvo u školama. Svaka zasebna faza je pretpostavljena kao neophodan uslov, a kumulativni efekat faktora i njihova povezanost vode ka pucnjavi u školi (Levin & Madfis, 2009). Pet faza su hronična napetost, nekontrolisana napetost, akutna napetost, faza planiranja i masovno ubistvo u školi (Levin & Madfis, 2009). Hronična napetost uključuje niz negativnih iskustava ili događaja u interpersonalnim odnosima u školi, kući ili u komšiluku u kojem pojedinac živi, a intenzivni su i traju duže vreme (Levin & Madfis, 2009). Učinioci su osećali hronično odbacivanje u 13 od 15 incidenata pucnjave u školi koje su analizirali Leri i saradnici (Leary et al., 2003). Hronična napetost se posmatra kao niz poteškoća koje rezultiraju besom, frustracijom, razočaranjem, depresijom i strahom (Agnew, 1992). Druga faza, nekontrolisane napetosti i tenzije se produbljuje uz odsustvo prosocijalnih normi ponašanja (Levin & Madfis, 2009). U ovoj fazi, uz odsustvo pozitivnih, dobrih odnosa, učenici se okreću drugim pojedincima koji podržavaju negativna, nepoželjna osećanja i antisocijalna uverenja (Levin & Madfis, 2009). U pokušaju da umanjí efekat hronične napetosti, učenik može eksternalizovati odgovornost za svoje neuspehe, što još više produbljuje socijalnu izolaciju (Levin & Madfis, 2009). Akutna napetost je izazvana kratkoročnim, ali posebno uznemirujućim događajima koji izgledaju katastrofalno za već izolovanu i hronično tenzičnu osobu (Levin & Madfis, 2009). Ova treća faza navodi potencijalnog učinioca da oseti da više nema šta da izgubi i vodi do četvrte faze, faze planiranja. Kada potencijalni učinilac odluči da izvrši masovno ubistvo on neko vreme troši na planiranje (Levin & Madfis, 2009). Na primer, dvojica

napadača odgovorna za masovno ubistvo u srednjoj školi u Koloradu 1999. godine proveli su više od godinu dana pripremajući se za izvršenje krivičnog dela (Larkin, 2007). Velika većina potencijalnih učinilaca ne dođe do završne faze sprovođenja planiranog u delo, ali se pokazalo da oni koji izvrše krivično delo poseduju određeno znanje o vatrenom oružju i pristup vatrenom oružju (Levin & Madfis, 2009).

ZAKLJUČAK

Masovna ubistva, kao antisocijalna ponašanja, počinjena od strane dece i maloletnika koji su još uvek u procesu biopsihosocijalnog sazrevanja, uvode nemir u celo društvo. Jedna od pretnji bezbednosti u školama je nasilje oružjem. Prisustvo školskog službenika obezbeđenja nije dovoljna mera za odbijanje napada prestupnika. Mere koje prevazilaze zapošljavanje školskih službenika, a prikazane su u radu, su verovatno potrebne za preveniranje i ublažavanje posledica masovnih pucnjava. Veoma je važno razbiti mit da se masovna ubistva u školama izvršena vatrenim ili drugim oružjem ne mogu sprečiti. Važno je otkriti planiranje i pripremne radnje koje nekada mogu trajati nedeljama, mesecima i godinama. Pošto je zlostavljanje životinja verovatno prvo ozbiljno krivično delo za koje bi maloletnik bio krivično gonjen, rano otkrivanje predstavlja idealnu priliku da se interveniše u kritičnom trenutku. Ovo bi verovatno sprečilo naknadne prestupe protiv ljudi. Važna je detekcija i rešavanje individualnih, porodičnih i školskih problema maloletnika. Rano uključivanje u sistem podrške je takođe ključno, jer se pokazalo da se veliki broj učinilaca bori sa problemima mentalnog zdravlja. Pozitivna školska klima, povezivanje, poverenje između osoblja i učenika i školsko angažovanje mogu biti protektivni faktori. Značajno je prisustvo aktivnog, važnog cilja u sportu ili budućoj profesiji, aktivno učešće u prosocijalnim grupama u školi ili u zajednici i veštine rešavanja problema. Pucnjave u školama, posebno one koje dobijaju široku medijsku pažnju, mogu negativno uticati na one koji nisu direktno pogođeni pucnjavom u školi (Bonanno et al., 2014), zato fokus treba biti i na preživelim, njihovim porodicama, kao i na učenicima iz drugih škola kako bi se sprečila pojava kopiranja zločina. Odgovornim izveštavanjem o ubistvima, samoubistvima i predstavljanjem načina prevladavanja kriza, mediji mogu imati bitnu ulogu u stvaranju Papageno efekta. Kako je većina učinilaca nabavila vatreno oružje od članova porodice, oružje treba čuvati na način koji ga čini potpuno nedostupnim. Kratko trajanje izvršenja dela onemogućava policiji da pravovremeno reaguje, pa onda reagovanje ostaje na osoblju koje se nalazi u školi u tom trenutku. Većinu napada u školama zaustavili su oni unutar škole ili samoubistvo učinioca (Vossekuil et al., 2002). Savetuje se da svo školsko osoblje, uključujući i administrativne radnike, ima završenu obuku prve pomoći (Bonanno et al., 2014). Mnogi pojedinci imaju iste karakteristike kao i učinioci masovnih ubistava u školama, ali nikada ne razmišljaju da počine takvo delo. Stoga, važno je nastaviti sa definisanjem karakteristika učinioca i razumevanje kontekstualnih faktora. Iako je stopa pucnjava u školama niska, treba proširiti istraživačke napore i edukovati školsko osoblje o znakovima upozorenja potencijalnih napada.

LITERATURA

- Addington, L. A. (2009). Cops and cameras: Public school security as a policy response to Columbine. *American Behavioral Scientist*, 52(10), 1426-1446.
- Agnew, R. (1992). Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*, 30, 47-87.
- Aitken, L., Oosthuizen, P., Emsley, R., Seedat, S. (2008) Mass murders: implications for mental health professionals, *Int J Psychiatry Med*, 38(3), 261–269.
- Anglemyer, A., Horvath, T., & Rutherford, G. (2014). The accessibility of firearms and risk for suicide and homicide victimization among household members: a systematic review and meta-analysis. *Annals of Internal Medicine*, 160(2), 101-110.
- Alathari, L., Drysdale, D., Driscoll, S., Blair, A., Mauldin, D., Carlock, A., ... & Vineyard, N. (2021). *Averting targeted school violence*, A US Secret Service analysis of plots against schools.
- Arluke, A., Lankford, A., & Madfis, E. (2018). Harming animals and massacring humans: Characteristics of public mass and active shooters who abused animals. *Behavioral Sciences & the Law*, 36(6), 739-751.
- Bonanno, C. M., & Levenson Jr, R. L. (2014). School shooters: History, current theoretical and empirical findings, and strategies for prevention. *Sage Open*, 4(1). <https://doi.org/10.1177/215824401452542>

- Bushman, B. J., Newman, K., Calvert, S. L., Downey, G., Dredze, M., Gottfredson, M., ... & Webster, D. W. (2016). Youth violence: What we know and what we need to know. *American Psychologist*, 71(1), 17.
- Brucato, G., Appelbaum, P. S., Hesson, H., Shea, E. A., Dishy, G., Lee, K., ... & Girgis, R. R. (2022). Psychotic symptoms in mass shootings v. mass murders not involving firearms: findings from the Columbia mass murder database. *Psychological medicine*, 52(15), 3422-3430.
- Coleman, P. (2023). *Targeting School Shootings: Using Three Warning Signs—Animal Abuse, Domestic Violence, and Conduct Disorder—To Help Prevent Massacres*, 32 Widener Commw. L. Rev. 65, Nova Southeastern University.
- Curtin, S. C., & Mathews, T. J. (2016). National vital statistics reports. *National Vital Statistics Reports*, 65(1).
- Dahlberg, L. L., Ikeda, R. M., & Kresnow, M. J. (2004). Guns in the home and risk of a violent death in the home: findings from a national study. *American Journal of Epidemiology*, 160(10), 929-936.
- Dietz, P. E. (1986). Mass, serial and sensational homicides. *Bulletin of the new York Academy of Medicine*, 62(5), 477.
- Dodge, K. A., Greenberg, M. T., Malone, P. S. (2008). Testing an idealized dynamic cascade model of the development of serious violence in adolescence. *Child Development*, 79(6), 1907-1927. DOI: 10.1111/j.1467-8624.2008.01233.x
- Dukanac, V. (2013). Povezanost sociopatoloških pojava i psihopatologije adolescenata sa strukturom ličnosti roditelja i porodičnim funkcionisanjem. *Doktorska disertacija*, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu.
- Fein, R. A., Vossekuil, B., Pollack W. S., Borum ,R., Modzeleski, W., Reddy, M. (2002). *Threat assessment in schools: A guide to managing threatening situations and to creating safe school climates*. Washington, DC: United States Secret Service and United States Department of Education.
- Fox, J. A., & Levin, J. (2003). Mass murder: An analysis of extreme violence. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 5, 47-64.
- Follman, M., Aronsen, G., & Pan, D. (2019). *US mass shootings, 1982–2019: Data from Mother Jones' Investigation 2019*. Pristupljeno dana: 03.05.2024. <https://www.motherjones.com/politics/2012/12/mass-shootings-mother-jones-full-data/>.
- Garbarino, J. (1999). *Lost boys: Why our sons turn violent and how we can save them*. New York: The Free Press.
- Gerard, F. J., Whitfield, K. C., Porter, L. E., & Browne, K. D. (2016). Offender and offence characteristics of school shooting incidents. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 13(1), 22-38.
- Glenn, A., Raine, A., (2013): Neurocriminology: Implications for the Punishment, Prediction, and Prevention of Criminal Behavior. *Nature Reviews Neuroscience*, 15. DOI: <https://doi.org/10.1038/nrn3640>
- Guerra, N. G., Rowell Huesmann, L., & Spindler, A. (2003). Community violence exposure, social cognition, and aggression among urban elementary school children. *Child development*, 74(5), 1561-1576.
- Halle, C., Tzani-Pepelasi, C., Pylarinou, N. R., & Fumagalli, A. (2020). The link between mental health, crime and violence. *New Ideas in Psychology*, 58, 100779.
- Holmes, M, Holmes T. (1998). *Serial murder*, 2nd edn. Sage, Thousand Oaks.
- Ioannou, M., Hammond, L., & Simpson, O. (2015). A model for differentiating school shooters characteristics. *Journal of Criminal Psychology*, 5(3), 188-200.
- Johnson, S. A. (2019). Understanding the violent personality: Antisocial personality disorder, psychopathy, & sociopathy explored. *Forensic Research & Criminology International Journal*, 7(2), 76-88.
- Kunz, A. (2019). Skinning the cat: How mandatory psychiatric evaluations for animal cruelty offenders can prevent future violence. *Scholar*, 21, 167.
- Kimmel, S., & Mahler M. (2003). Adolescent masculinity, homophobia, and violence. *American Behavioral Scientist*, 46, 1439-1458.
- Larkin, R. (2007). *Comprehending columbine*. Temple University Press.
- Lankford, A., & Hakim, N. (2011). From Columbine to Palestine: A comparative analysis of rampage shooters in the United States and volunteer suicide bombers in the Middle East. *Aggression and Violent Behavior*, 16, 98-107.
- Lankford, A. (2013). A comparative analysis of suicide terrorists and rampage, workplace, and school shooters in the United States from 1990 to 2010. *Homicide Studies*, 17(3), 255-274.
- Langman, P. (2009). Rampage school shooters: A typology. *Aggression and violent behavior*, 14(1), 79-86.
- Langman, P. (2012). *School shooters: The warning signs*. Forensic Digest.
- Langman, P. (2015). *School shooters: Understanding high school, college, and adult perpetrators*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Langman, P., & Straub, F. (2018). A comparison of averted and completed school attacks from the police foundation averted school violence database.

- Langman, P. (2018). Patterns among school shooters: Body-related issues and the military. Pristupljeno dana:07.05.2024.https://schoolshooters.info/sites/default/files/patterns_body_related_issues_and_military_1.28.pdf
- Lankford, A. (2015). Mass shooters in the USA, 1966–2010: Differences between attackers who live and die. *Justice Quarterly*, 32, 360–379.
- Lankford, A. (2016). Public mass shooters and firearms: A cross-national study of 171 countries. *Violence and Victims*, 31(2), 187-199.
- Lankford, A., Adkins, K. G., & Madfis, E. (2019). Are the deadliest mass shootings preventable? An assessment of leakage, information reported to law enforcement, and firearms acquisition prior to attacks in the United States. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 35(3), 315–341.
- Lankford, A., & Cowan, R. G. (2021). Has the role of mental health problems in mass shootings been significantly underestimated? *Journal of Threat Assessment and Management*. <https://doi.org/10.1037/tam0000151>
- Leary, M. R., Kowalski, R. M., Smith, L., & Phillips, S. (2003). Teasing, rejection, and violence: Case studies of the school shootings. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 29(3), 202-214.
- Lemieux, F. (2014). Effect of gun culture and firearm laws on gun violence and mass shootings in the United States: A multi-level quantitative analysis. *International Journal of Criminal Justice Sciences*, 9(1), 74-93.
- Loeber, R., & Farrington, D. P. (1998). (Eds.). *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Loeber, R., & Farrington, D. P. (Eds.). (2012). *From juvenile delinquency to adult crime: Criminal careers, justice policy, and prevention*. New York: Oxford University Press.
- Lösel, F., & Farrington, D. P. (2012). Direct protective and buffering protective factors in the Running head development of youth violence. *American Journal of Preventive Medicine*, 43(2), S8S23. DOI: 10.1016/j.amepre.2012.04.029
- Meloy, J. R., & O'toole, M. E. (2011). The concept of leakage in threat assessment. *Behavioral sciences & the law*, 29(4), 513-527.
- Metzl, J., & MacLeish, K. (2013). Triggering the debate: Faulty associations between violence and mental illness underlie U.S. gun control efforts. *Risk and Regulation*, 25, 8–10.
- Mullen, P. E. (2004). The autogenic (self-generated) massacre. *Behavioral Sciences and the Law*, 22, 311–323.
- Newman, K.S., Fox, C., Roth, W., Mehta, J., & Harding, D. (2004). *Rampage: The social roots of school shootings*. New York: Basic Books.
- Newman, K. S., & Fox, C. (2009). Repeat tragedy: Rampage shootings in American high school and college settings, 2002-2008. *American Behavioral Scientist*, 52, 1286-1308.
- Peterson, J. K., & Densley, J. A. (2019). *The Violence Project Database of Mass Shootings in the United States, 1966–2019*. Saint Paul, MN: The Violence Project.
- Radulović, D. (2014). *Psihološke osnove poremećaja ponašanja*. Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju: Beograd.
- Radulović, D. Radovanović, D. (2007). Psihološke karakteristike dece i adolescenata sa poremećajem u ponašanju, *Institut za kriminološka i sociološka pitanja (IKSI)*,1-2, Beograd.
- Raine, A. (2013). *The anatomy of violence: The biological roots of crime*. London, England: Penguin.
- Stevanović, Z., & Igrački, J. (2016). Psihosocijalne karakteristike učinioca krivičnih dela sa elementima nasilja. *Krivičnopravni instrumenti suprotstavljanja terorizmu i drugim krivičnim djelima nasilničkog karaktera Zbornik radova*, 468-479.
- Stone, M. H. (2015). Mass murder, mental illness, and men. *Violence and Gender*, 2(1), 51–86.
- Silver, J., Simons, A., & Craun, S. (2018). *A study of the pre-attack behaviors of active shooters in the United States between 2000-2013*. Washington, DC: Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice.
- Vossekuil, B., Fein, R. A., Reddy, M., Borum, R., & Modzeleski, W. (2002). *The final report and findings of the safe school initiative: Implications for the prevention of school attacks in the United States*. Washington, DC: United States Secret Service and United States Department of Education.
- Verlinden, S., Hersen, M., & Thomas, J. (2000). Risk factors in school shootings. *Clinical psychology review*, 20(1), 3-56.
- Vincent, A., McDonald, S., Poe, B., & Deisner, V. (2019). The link between interpersonal violence and animal abuse. *Society Register*, 3(3), 83-101.
- Vitz, P. C., & Faria, A. A. (2022). The absence of positive psychosocial characteristics in the lives of mass school shooters. *Journal of police and criminal psychology*, 37(1), 17-37. <https://doi.org/10.1007/s11896-020-09413-y>
- Wiebe, D.J. (2003). Homicide and suicide risks associated with firearms in the home: A national case-control study. *Annals of Emergency Medicine*, 41(6), 771-782. doi: 10.1067/mem.2003.187.

- Wilson, J.Q., & Petersilia, J. (2002). *Crime: Public policies for crime control*. Oakland, CA: Institute for Contemporary Studies.
- Wike, T. L., & Fraser, M. W. (2009). School shootings: Making sense of the senseless. *Aggression and violent behavior*, 14(3), 162-169.
- Winch, A. T., Alexander, K., Bowers, C., Straub, F., & Beidel, D. C. (2024). An evaluation of completed and averted school shootings. *Frontiers in public health*, 11.

MASS SHOOTINGS IN SCHOOLS

**Jelena Nikolov, PhD Student, Faculty of Special Education and Rehabilitation,
University of Belgrade²⁸²**

Abstract: Mass shootings have become increasingly common over the years and have dramatically risen since 1966. A mass shooting is defined as the criminal act of killing four or more people, excluding the perpetrator(s), in one event, at one location. School mass shootings involve students or former students of the school, who choose victims randomly or symbolically. Although they make up a small fraction of the global murder rate, school mass shootings committed by children or minors using firearms have a significant impact on society, garner widespread media attention, and evoke collective fear. The study provides an analysis of characteristics of the perpetrator, school, and firearms in school mass shootings. The methodology includes analysis and synthesis of theoretical and empirical findings. Electronic bibliographic databases such as KOBSON, Google Scholar, and ResearchGate were searched to access relevant scientific sources. Characteristics of the perpetrators that appear as risk factors were identified. The results suggest that school and incident characteristics are significantly related to the severity of shootings in schools. Assessment of threats of mass shootings in schools with firearms should include a history of animal abuse, family violence where the potential perpetrator may be a victim, perpetrator, or observer, and diagnosis of disorders during childhood. Such a comprehensive assessment can be part of preventive activities conducted by mental health professionals.

Keywords: school shootings, mass shootings, violence, mass murder, perpetrator characteristics

---

²⁸² jelenanikolov01@gmail.com